

EWA J. JEZIERSKA OSU

Wrocław

Nauka Dziejów Apostolskich o Duchu Świętym

Chrześcijaństwo I wieku znało dobrze Stary Testament i kiedy posługiwało się terminem „*duch-pneuma*” było świadome wieloznaczności tego terminu. W porównaniu ze Starym Testamentem, nazwa „*duch*” otrzymała w Nowym Testamencie bogatszą i głębszą treść teologiczną. W Nowym Testamencie Duch Boży to nie tylko duch należący do Boga, nie tylko moc Boga, ale Bóg, Osoba Boska, zwana Duchem Świętym. Nowy Testament, można powiedzieć, pulsuje nową rzeczywistością, którą cechuje urzeczywistnienie „*obietnicy Ojca*”, zstąpienie Ducha Świętego.

Dla nas, żyjących w XX wieku, „*duch*” to przeciwieństwo „*materii*”, tymczasem dla autorów Biblii to coś bogatszego i bardziej wieloznacznego. I dlatego, aby zrozumieć nowotestamentowe pojęcie Ducha Bożego przekazane nam przez św. Łukasza w Dz trzeba zacząć od przypomnienia starotestamentowego rozumienia pojęcia „*duch*”

1. Objawianie się Ducha Świętego w dziejach zbawienia

Grecki termin *πνεύμα* (*duch*), wzięty z Septuaginty, jest tłumaczeniem hebrajskiego terminu *רוח*, który może oznaczać nie tylko ducha, ale także tchnienie, wiatr, pierwiastek życiodajny, nawet szczególne uzdolnienia. Tym terminem Stary Testament przybliżał i określał działanie Boga w świecie.

Już na początku Biblii (Rdz 1,2), przy opisie stworzenia świata czytamy: „*Duch Boży unosił się na wodami*” To nie była jeszcze Trzecia Osoba

ba Boska, lecz moc Boża ożywiająca pierwotny chaos, sprawiająca akty stwórcze. W opisie odwołania potopu (Rdz 8,1) wiatr wiejący nad ziemią miał coś z ponownego stwarzania: „powiał wiatr nad całą ziemią i wody zaczęły opadać” Potem, podczas przejścia przez Morze Czerwone, „Mojżesz wyciągnął rękę nad morze, a Pan cofnął wody gwałtownym wiatrem wschodnim” (Wj 1,21). Także podczas wędrówki przez pustynię „podniósł się wiatr zesłany przez Pana i przyniósł od morza przepiórki” (Lb 11,31). Tylko raz w Starym Testamencie spotykamy inną postać wiatru — nie gwałtownego wichru, lecz powiew łagodny — podczas opisu teofanii na Horebie, kiedy Bóg objawił się Eliaszowi „nie w wichurze [...] nie w trzęsieniu ziemi [...] nie w ogniu”, lecz w szmerze łagodnego powiewu (por. 1 Krl 19,11).

Inne znaczenie terminu רוּחַ to „tchnienie, pierwiastek życiodajny” Hebrajczyk bowiem, na podstawie prostej obserwacji, łączył tchnienie z życiem (to co żyje oddycha, ze śmiercią kończy się oddychanie). Dlatego już zaraz w opisie stworzenia pierwszego człowieka słyszymy, że „Bóg tchnął w jego nozdrza tchnienie życia, wskutek czego stał się człowiek istotą żywą” (Rdz 2,7).

W opisie potopu mamy słowa Boga: „Ja zaś sprowadzę na ziemię potop, by zniszczyć wszelką istotę pod niebem, w której jest tchnienie życia” (Rdz 6,17), a potem stwierdzenie autora: „wszystkie istoty, w których nozdrzach było ożywiające tchnienie życia, wszystkie, które żyły na lądzie, zginęły” (Rdz 7,22).

W księgach dydaktycznych pojęcia „duch” i „życie” pozostają w stałym związku. W Koh 8,8 czytamy: „Nad duchem człowiek nie ma władzy, aby go powstrzymać, a nad dniem śmierci nie ma mocy” Ten oddech, czynnik ożywiający pochodzi od Boga: „Wróci się proch do ziemi, tak jak nią był, duch powróci do Boga, który go dał” (Koh 12,7). Hiob powie: „W Jego rękę tchnienie życia i dusza [רוּחַ] każdego człowieka” (Hi 12,10). W księgach dydaktycznych zauważa się rozróżnianie Bożego „Ducha” od „ducha”, który ożywia stworzenie. Ps 104,29 mówi: „gdy [im] oddech odbierasz, marnieją i powracają do swego prochu. Stwarzasz je, gdy ślesz swego Ducha i odnawiasz oblicze ziemi”

Według Starego Testamentu także niektóre przejawy ducha ludzkiego, jak np. uzdolnienia, natchnienia, moc człowieka są dziełem Ducha Bożego. Dla przykładu, Mojżesz otrzymał obietnicę Boga w postaci siedemdziesięciu starszych ludu: „wezmę z ducha, który jest w tobie, i dam im, i będą razem z tobą dźwigać ciężar ludu” (Lb 11,7). „Gdy spoczął na nich duch, wpadli

w uniesienie prorockie” (11,25), a Mojżesz wtedy powiedział: „Oby tak cały lud Pana prorokował, oby mu dał Pan swego ducha” (11,29).

Otmiel zaś sprawował sądy w Izraelu, bo „był nad nim duch Pana” (Sdz 33,10), a Samson rozdarł lwa także dzięki posiadanemu duchowi: „wówczas opanował go duch Pana tak, że lwa rozdarł jak się koźlę rozdziera, chociaż nie miał nic w rękę” (Sdz 14,6).

Omówione przejawy Ducha Boga w Starym Testamencie uzupełniają prorocy, wieszcząc świetlaną przyszłość ery mesjańskiej. Z Duchem Bożym łączą oni przede wszystkim zbawienie i świadectwo słowa. Pochodzący z pokolenia Jessego („pnia Jessego”) potomek Dawida, otrzyma dzięki Duchowi ubogacenie, dary właściwe dla kapłana i proroka. Ten Duch sprawi, że będzie on w najpełniejszym tego słowa znaczeniu Pomazańcem. On, nazwany przez Izajasza Mesjaszem-Sługą, dokona dzieła zbawienia „narodów”, „wysp”, czyli całego świata pogańskiego (Iz 42–43). Tym Duchem także obdarzony będzie, według proroków Starego Testamentu, w czasach mesjańskich cały lud Boży, co spowoduje jego odrodzenie, obmycie wewnętrzne, zmartwychwstanie i pełnię charyzmatów¹.

2. Dzieje Apostolskie o Duchu Świętym

Drugie dzieło św. Łukasza, Dzieje Apostolskie, już w pierwszych słowach nawiązuje do jego Ewangelii, przytaczając polecenie Jezusa: „kazał im nie odchodzić z Jerozolimy, ale wyczekiwać obietnicy Ojca: «Słyszeliście o niej ode Mnie — Jan chrzczył wodą, ale wy wkrótce zostaniecie ochrzczeni Duchem Świętym [...]. Gdy Duch Święty zstąpi na was, otrzymacie Jego moc i będziecie moimi świadkami»” (1,4–5.8).

Zesłanie Ducha Świętego w dniu Pięćdziesiątnicy zapoczątkowało czas Kościoła. Łukaszowy opis zesłania Ducha Świętego nawiązuje do Starego Testamentu, zwłaszcza poprzez podobieństwa do opisu teofanii na Synaju. Zagadnieniu opisu zesłania Ducha Świętego poświęcono osobny artykuł²,

¹ Por. A. Jankowski, *Duch Święty w Nowym Testamencie*, Kraków 1998, s. 14–32; tenże, *Duch Dokonawca*, Katowice 1983, s. 7–23; por. J. Szlaga, *Pneumatologia biblijna — świadectwem Ducha*, w: *Ducha nie gaście*, red. I. Dec, Wrocław 1998, s. 31–34; L. Stachowiak, *Prorocy — słudzy słowa*, Katowice 1980, s. 112–181.

² Por. E.J. Jezierska, *Zesłanie Ducha Świętego a relacja trzeciego ewangelisty (Dz 2,1–41*, w: *Ducha nie gaście*, red. I. Dec, Wrocław 1998, s. 41–47.

przechodzimy więc od razu do pozostałych wypowiedzi Dz na temat Ducha Świętego.

W teologicznym przekazie o Duchu Świętym, zawartym w Dz, rozróżnia się kontynuację danych o Duchu Jahwe, znanych ze Starego Testamentu, i Chrystusowe objawienia związane z poszczególnymi Osobami Trójcy i osobowym charakterem Ducha Świętego³

a) Kontynuacja danych Starego Testamentu o Duchu Świętym w Dz

Lektura Dz pozwala wyróżnić cechy przypisywane działaniu Ducha Świętego w Kościele apostoelskim: zdarzenia nadzwyczajne, objawy nagłe a cudowne, dostrzegalne objawy charyzmatyczne. Cechy te występują m.in. w następujących opisach Dz:

Opis epizodu z Ananiaszem i Safirą (5,1–11)

Sam opis tego wydarzenia wskazuje, że pierwotna gmina nie była idealna pod każdym względem. Łukasz ukazuje wysoką pozycję w gminie apostołów i Piotra, a kłamstwo wobec nich uważa za kłamstwo wobec Ducha Świętego, za dzieło szatana. W opisanym przypadku nie zaistniało ono jednak bez współdziałania Ananiasza, dlatego zasłużył on na karę. Śmierć duchowa spowodowała jego śmierć cielesną. Część druga opisu, dotycząca Safiry, zredagowana jest podobnie (pytanie, odpowiedź, śmierć, wyniesienie zwłok, przerażenie zebranych). Kara dla małżonków, jak to pokazują Dz, była nagła, surowa; miała wzbudzić lęk przed popełnianiem podobnych czynów⁴.

Opis przejawów obecności Ducha Świętego w działalności Szczepana

O Szczepanie Dz mówią, że był „pełen łaski i mocy” (mamy tu Łukaszo-we określenie „pełen Ducha”), że „czynił wielkie cuda i znaki wśród ludu” (6,8), że przeciwnicy „nie mogli przeciwstawić się mądrości, a także Duchowi, w którym przemawiał” (6,10). Dz 7,55 opisują wizję Szczepana „pełnego Ducha Świętego” Szczepan opisywany jest określeniami, które czwarta

³ Por. Jankowski, *Duch Dokonawca*, s. 40–41.

⁴ Por. E. Szymanek, *Wykład Pisma świętego Nowego Testamentu*, Poznań 1990, s. 244–245; por. E. Dąbrowski, *Dzieje Apostolskie. Wstęp — przekład z oryginału — komentarz* (PNT 5), Poznań 1961, s. 262–265; G. Schneider, *Die Apostelgeschichte* (HThK 5,1), Freiburg-Basel-Wien 1980, s. 373–378.

Ewangelia stosuje do Jezusa („pełen łaski i prawdy”), jego męka i śmierć mają wiele cech podobnych do męki i śmierci Jezusa. Działalność Szczepana pełna jest przejawów nadzwyczajnej mocy i dostrzegalnej obecności Ducha Świętego⁵.

Opis działalności Piotra i Jana w Samarii

Apostołowie nakładali ręce na ochrzczonych, a ci otrzymywali Ducha Świętego (Dz 8,17–19). Gest nakładania rąk, znany ze Starego Testamentu, był rozumiany przez współczesnych apostołom jako znak przekazania władzy, przywilejów i obowiązków.

Epizod z działalności Filipa — nawrócenie urzędnika królowej Kandaki (8,29–39)

Filip otrzymał od Ducha polecenie: „zbliz się i idź przy wozie” (8,29) — polecenie przypomina starotestamentowe nakazy Ducha: „idź i mów”, „powiedz im” A następnie, po wyjaśnieniu Etiopczykowi słów proroctwa Izajasza i po jego chrzcie, „Duch porwał Filipa i już go więcej dworzanie nie zobaczył” (8,30)⁶. Taki sposób zmiany miejsca także przywołuje na myśl Stary Testament, gdzie czytamy, że Duch Jahwe porywał: „od trzody bowiem wziął mnie Pan” — powie Amos (Am 7,15), bądź spadał na proroków, unosił ich: „potem podniósł mnie duch” (Ez 11,1).

Włączenie do wspólnoty chrześcijańskiej setnika Korneliusza (10,19.44–48)

Dz 10,1n opisują skutek modlitwy Korneliusza w Cezarei (a także widzenie Piotra w Jafie). Piotr usłyszał słowa: „poszukuje cię trzech ludzi, zjedź więc i idź z nimi bez wahania, bo Ja ich posłałem” (w. 19) — mamy tu nakaz i posłanie, jak w Starym Testamencie. Potem następuje opis zstąpienia Ducha Świętego na Korneliusza i wszystkich zgromadzonych w jego domu, słuchających przemówienia Piotra (opis podobny jest do relacji z zesłania Ducha Świętego na apostołów). Obdarzeni Duchem Świętym

⁵ Tamże, s. 245–247.

⁶ Por. Schneider, *Die Apostelgeschichte* (HThK 5,1), s. 498–499; Dąbrowski, *Dzieje Apostolskie*, s. 295–296.

poganie (ochrzczeni) mówili językami, podobnie jak apostołowie w dniu Pięćdziesiątnicy⁷

Dz podają jeszcze wzmianki o ingerencji Ducha Świętego, podobnej do występującej w Starym Testamencie, w prace misyjne apostołów i misjonarzy. Dz 13,4 mówią o Pawle i Barnabie, że „wysłani przez Ducha Świętego poszli do Seleucji, a stamtąd odплыnęli na Cypr”, Dz 13,9–11 wspominają epizod ukarania Elimasa sprzeciwiającego się głoszeniu słowa Bożego prokonsulowi Sergiuszowi: „Paweł napełniony Duchem Świętym spojrział na niego uważnie i rzekł [...]” (mamy tu znowu określenie „napełniony Duchem” i także skutek natychmiastowy słów Pawła — ukaranie Elimasa ślepotą). W Dz 16,6–7 słyszymy, że Paweł i Syllas „przeszli przez Frygię i krainę galacką, ponieważ Duch Święty zabronił im głosić słowo w Azji”, a kiedy próbowali wyruszyć do Bitynii „Duch Jezusa nie pozwolił im [...]” Apostołowie ukazani są w Dz 16 jako wysłannicy Ducha Świętego, który kierował ich drogą, oni zaś wypełniali wyznaczone przez Niego zadanie⁸.

b) Nowość pneumatologii Dz

Druga grupa tekstów Dz ukazuje nowość pneumatologii Dz, a mianowicie powiązanie Ducha Świętego z Bogiem Ojcem i Synem Bożym oraz podkreśla osobowy charakter Ducha Świętego.

Dz przekazują prawdę o tym, że Duch Święty jest darem zarówno Ojca, jak i Syna. W Dz 1,4 słyszymy bowiem powtórzone Teofilowi (do którego zaadresowana są Dz) przypomnienie Jezusa, by apostołowie nie opuszczali Jerozolimy, ale czekali „na obietnicę Ojca”, o której słyszeli od Niego. Zatem już na samym wstępie Dz słyszymy, iż Duch Święty jest „obietnicą Ojca” A Piotr w mowie po zesłaniu Ducha Świętego stwierdza, że Bóg wyniósł Jezusa na swoją prawicę, „a On zesłał obiecanego przez Ojca Ducha Świętego” (2,33).

Ten Duch jest także „Duchem Jezusa”, Jego darem. Zsyła Go Jezus (2,33), a Jego zesłanie związane jest z przyjęciem chrztu: „Nawróćcie się i niech każdy ochrzci się w imię Jezusa Chrystusa, a otrzymacie w darze Ducha Świętego” (2,38).

⁷ Por. Schneider, *Die Apostelgeschichte* (HthK 5,2), s. 79–81; Dąbrowski, *Dzieje Apostolskie*, s. 313.

⁸ Tamże, s. 323–333; Schneider, *Die Apostelgeschichte* (HThK 5,2), s. 119, 205.

Najpierw to On, Duch Święty, czyni apostołów świadkami Chrystusa, zgodnie z zapowiedzią po wniebowstąpieniu: „otrzymacie moc, gdy Duch Święty zstąpi na was i będziecie moimi świadkami w Jerozolimie i w całej Judei, i w Samarii, i aż po krańce ziemi” (1,8).

Dzięki Duchowi Świętemu apostołowie zostali świadkami zmartwychwstania Jezusa. W swojej mowie po zesłaniu Ducha Świętego Piotr świadczył: „Mężowie izraelscy, słuchajcie tego, co mówię: Jezusa Nazarejczyka, Męża, którego posłał Bóg [...] przybiliście rękami [...] do krzyża [...] Lecz Bóg Go wskrzesił [...]” (2,22). Po śmierci Ananiasza i Safiry Piotr mówił: „Bóg naszych ojców wskrzesił Jezusa, którego straciliście zawiesiwszy na drzewie. Bóg wywyższył [Go...]” (5,30n), a w innym przemówieniu świadczył, że „my jesteśmy świadkami wszystkiego, co działał [...] Jego zabili [...] Bóg wskrzesił Go trzeciego dnia [...] On nam rozkazał ogłosić ludowi i dać świadectwo, że Bóg ustanowił Go sędzią żywych i umarłych” (Dz 10,39–44). Duch Święty dawał apostołom gwarancję głoszenia słowa Chrystusa. Świadczy o tym zanotowana w Dz (4,29–31) modlitwa apostołów podczas prześladowań: „teraz spójrz, Panie, daj sługom Twoim głosić słowo Twoje z całą odwagą». Po tej modlitwie zadrżało miejsce [...] wszyscy zostali napełnieni Duchem Świętym i głosili odważnie słowo Boże”

Dz ukazują także, że Duch Święty zajmował się w szczególny sposób apostołami. I tak np. powołał Szawła: „[Ananiasz] wszedł do domu, położył na nim ręce i powiedział: «Szawle, bracie, Pan Jezus, co ukazał ci się na drodze, którą szedłeś, przysłał mnie, abyś przejrzał i został napełniony Duchem Świętym»” (9,17); interweniował w ich sprawie: Filipowi anioł Pański kazał przyłączyć się do wozu urzędnika królowej Kandaki (8,26); w Jafie to Duch powiedział do Piotra: „Poszukuje cię trzech ludzi. Zejdź więc i idź z nimi bez wahania” (Dz 10,19–20); Duch kazał gminie antiocheńskiej wysłać Barnabę i Pawła na misje (13,2), a oni czuli się posłani przez Ducha (13,4).

Duch Święty towarzyszył także działalności misyjnej apostołów, nawet zmieniał plan ich podróży (Dz 16,6). Nadawał powagę dekretem apostołskim; orzeczenie apostołów w sprawie nieobrzezywania chrześcijan z pogaństwa zaczynało się słowami: „Postanowiliśmy bowiem, Duch Święty i my, nie nakładać na was żadnego ciężaru oprócz tego, co konieczne” (15,28). W Kościołach lokalnych to Duch Święty ustanowił hierarchię kościelną; w Efezie Paweł zalecał: „Uważajcie na samych sobie i na całe stado, w którym Duch Święty ustanowił was biskupami” (20,28). Apostoł podkreślał więc szczególną rolę Ducha Świętego w działalności Kościoła lokalnego.

Duch Święty w Dz jest więc Osobą, więcej jeszcze — Osobą Boską. W wielu bowiem miejscach Dz przypisują Duchowi Świętemu działanie przekraczające możliwości bezosobowej mocy. I tak np. skłamać można tylko osobie („skłamałeś Duchowi Świętemu i odłożyłeś sobie część zapłaty za ziemię” — 5,3). Tylko osoba może świadczyć z apostołami („dajemy temu świadectwo my właśnie oraz Duch Święty” — powiedział Piotr przed Sanhedrynem — 5,32). Tylko osoba może mówić czy rozkazywać (Filipowi Duch powiedział: „podejź i przyłącz się do wozu” — 8,29; Piotr otrzymał polecenie: „zejźdź więc i idź z nimi bez wahania, bo Ja ich posłałem” — 10,19n; Duch polecił wyznaczyć Barnabę i Pawła do pracy misyjnej — 13,2-4).

W Dz występuje też paralelizm określeń „Duch Święty” i „Duch Pański” Poświadczą to także działalność Ducha Świętego we wspólnocie wierzących. Działalność ta ukazuje się szczególnie jako uświęcanie i udzielanie natchnień. I tak np. Dz pokazują jak po modlitwie Kościoła prześladowanego „zadrżało miejsce, na którym byli zebrani, wszyscy zostali napełnieni Duchem Świętym i głosili odważnie słowo Boże” (4,31). Piotr wspomina w Dz 11,15, że kiedy zaczynał mówić, Duch Święty zstąpił na pogan (w Cezarei) „jak na nas na początku”; Bóg udzielił łaski nawrócenia także poganom. W dyskusji na temat obrzezania chrześcijan z pogaństwa, Piotr powiedział: „Bóg, który zna serca, zaświadczył na ich korzyść, dając im Ducha Świętego tak samo jak nam. Nie zrobił żadnej różnicy między nami a nimi, oczyszczając przez wiarę ich serca” (15,8). W Efezie Paweł włożył ręce na uczniów Apollosa, wtedy „Ducha Święty zstąpił na nich. Mówili też językami i prorokowali” (19,6). Także zarzut postawiony Żydom przez Szczepana byłby bezzasadny, gdyby Duch Święty nie był Osobą Boską. Szczepan powiedział: „wy zawsze sprzeciwiacie się Duchowi Świętemu” (a Łukasz dodaje, że Szczepan mówił to będąc „pełen Ducha Świętego”). Wreszcie zdanie „postanowiliśmy bowiem, Duch Święty i my, nie nakładać na was żadnego ciężaru oprócz tego, co konieczne” (15,28) wskazuje na ściśle współdziałanie apostołów z Osobą Boską, z Duchem Świętym⁹

⁹ Por. Jankowski, *Duch Święty w Nowym Testamencie*, s. 53.

Podsumowanie

Relacja Łukaszowa pokazuje oddziaływanie Ducha Świętego zarówno na jednostkę — na ochrzczonego, jak i na całą wspólnotę ochrzczonych, czyli na Kościół. Wierzący otrzymuje Ducha Świętego w chwili przyjęcia chrztu. Ten Duch uświęca wierzącego, przez wiarę oczyszcza jego serce, daje odwagę świadczenia o Bogu (wyznawania wiary), daje odwagę głoszenia słowa Bożego. Duch Święty udziela natchnienia do dobrych czynów, powołuje do spełniania misji. Natomiast w Kościele Duch Święty jest obecny od chwili jego powstania, czyli od dnia zesłania Ducha Świętego. Duch-Osoba Boska jest jakby duszą Kościoła — kieruje Kościołem, jego pracami. Duch Święty jest zasadą jedności wspólnoty eklezjalnej, jest „mocą, która w ciągu wieków urzeczywistnia zbawczy plan Boga”¹⁰.

L'enseignement des Actes des Apôtres sur l'Esprit Saint

RÉSUMÉ

Puisque le récit de la Pentecôte selon Saint Luc était élaboré dans un autre article, celui se concentre sur les restants explications de l'Esprit Saint écrites dans les Actes des Apôtres. On peut diviser l'enseignement sur l'Esprit Saint donné par la tradition (contenu dans les Actes des Apôtres) en celui qui continue des énonces sur l'Esprit Saint de l'Ancien Testament, et ce qui est typique pour la révélation de Jésus Christ, qui est lié avec la caractère personnel du Saint Esprit. Ce qui est nouveau dans l'explication des Actes des Apôtres ce centre sur les liaisons parmi l'Esprit Saint et Dieu le Père, montre que le Saint Esprit est la Personne Divine et fait voir l'activité du Saint Esprit sur le baptisé et sur toute la communauté des baptisés, c'est-à dire, sur l'Église.

¹⁰ Tak określa Ducha Świętego H. von Baer (*Der Heilige Geist in den Lukasschriften*, Stuttgart 1923, s. 108n).